

DE-ARTIKULACIJA

Platforma 0 za teoriju, umetnost, proteste i politiku.
Septembar 2012.

AMBIVALENCIJE:

**KAKO SE KĆERKE NOSE SA
NACISTIČKOM PROŠLOŠĆU
SVOJIH OČEVA?**

**Klub Dvojka (Simone Bader i Jo
Šmajser)**

**I. Ambivalencije: kako se kćerke nose
sa nacističkom prošlošću svojih očeva?
Odlomci iz razgovora vođenog između
Kluba Dvojka (Simone Bader i Jo Šmajser)
i Helge Hofbauer, decembra 2006. godine u
kafiću „Prikel” u Beču, Austrija.**

Helga: Moj otac je bio pripadnik Vafen SS,
oružanih jedinica SS (nacističkog „zaštitnog odreda”).
U vreme kada im se pridružio bio je prilično
mlad; dobrovoljno se prijavio sa 16 godina. Babi i
dede mojih roditelja bili su nacističke pristalice. Nisu
bili članovi stranke, ali znam da nisu pokazivali bilo
kakvu vrstu otpora i zato mogu da ih zovem „pristalicama”.

Klub Dvojka: Kako su se Vaši roditelji upoznali?

Helga: Moja majka je 19 godina mlađa od mog
oca. Ona je rođena 1942, a on 1923. Uzeli su se
kasnije, nekih šezdesetih. Otac je, kada se vratio
iz zarobljeništva kao ratni zarobljenik, radio kao
knjigovođa. Onda je započeo sopstveni biznis
otvorivši radnju u kojoj je prodavao kancelarijski
materijal i knjige u jednoj varošici u južnoj Štajerskoj
gde smo rođeni i on i ja. Znam i da je želeo da
postane kuvar i da je bio sportski tip. Mislim da je
upravo zahvaljujući tom sportskom elanu stigao do
nacista, naročito do SS jedinice.

Klub Dvojka: Koliko je nacistička prošlost bila
prisutna u Vašoj porodici posle rata? Da li je Vaš otac
pričao o tome šta je radio dok je bio pripadnik SS?

Helga: Prilično je bio opsednut time i iznova bi
prepričavao iste priče. Istinski je idealizovao SS. Toliko

je pričao o vremenu provedenom u SS jedinici da je već svima živima bilo dosadilo da ga slušaju. Majka bi po običaju ustala i napustila sobu istog trenutka kada je počinjao svoje priče. Sestra i ja nismo mogle tek tako da izađemo. Uvek bismo osporavale ono što je rekao i svađale smo se s njim. Što smo bivale starije to smo više insistirale da prestane s tim pričama. To je bio najobičniji psihološki teror, stalno iste priče.

Klub Dvojka: Da li Vaša majka znala da je bio esesovac kada su se upoznali?

Helga: Jeste. On to nikad nije krio. Imali smo i njegovu sliku sa SS kapom, sa lobanjom na mestu grba. Dugo je stajala na polici u našoj dnevnoj sobi.

Klub Dvojka: Kako ste Vi gledali na tu kapu? Mora da je bila strašna. Da li se s ponosom prikazivao na taj način?

Helga: Jeste. S njegove tačke gledišta, to što je ta slika stajala tamo bio je znak otpora. Mene nije plašila slika, već moj otac kao pojava. Dok sam bila dete, nikada mi nije odgovorio ni na jedno moje pitanje. Kada bih ga upitala „kako mu je bilo”, on bi uvek promumlao neki ofucani kliše.

Klub Dvojka: Da li postoji neki poseban događaj koji vas je naveo da se pozabavite nacističkom prošlošću svoga oca?

Helga: Kada sam u školi postala politički aktivnija počela sam da obrazujem sopstveno mišljenje i prestala da ponavljam ono što je rekao moj otac. Časovi istorije su nam bili zaista dobri. Sada se bavim konkretnim istraživanjem njegove prošlosti da bih otkrila, na primer, kojoj SS jedinici je pripadao i kada i gde je bio stacioniran u Evropi. Želela sam da saznam jer sam opet počela da hodam u snu. To je bio razlog koji me je naterao da se još više usredsredim. Otac je u mom životu bio ambivalentna figura. S jedne strane, imao je veoma lošu narav i bio je psihički nasilan, dok je, s druge, u meni izazivao empatiju i saosećanje. Drama mog detinjstva i rane mladosti bila je u tome što su ova sukobljena osećanja bila neverovatna snažna. To je tako tipično osećanje prema počinocima nekog nedela – da ih u isto vreme i volite. U to vreme sam njegove

postupke tumačila kao nešto što nije mogao da izbegne. Danas su moja osećanja prema njemu daleko jasnija. Ali, dok sam bila mlada, stalno sam bila između odbacivanja i ljubavi, empatije i saosećanja prema njemu. Uvek je pričao o tome kako je bio ranjen i kakve je sve užasne stvari video dok je bio medicinar. Sebe je dosledno prikazivao kao žrtvu. Deca su veoma prijemčiva u odnosu na takve stvari. Ona nemaju logičku podlogu – kakvu ja sada imam – dok ne odrastu. Sada, kad mi se počinitelj nedela opiše kao žrtva, imam znanje i moć da mu kažem – to je samo priča koja nema blage veze sa istorijom. Onda nisam imala uvid poput ovog, tako da je sve to bilo vrlo dvosmisleno i teško.

Klub Dvojka: Da li su od đaka u Vašoj školi tražili da na času pričaju o istoriji svoje porodice?

Helga: Ne, ali za razliku od mog oca, moj nastavnik istorije vladao je činjenicama. Budući da sam bila dete, dobro je što su u mojoj blizini bili racionalni ljudi. Zbog složene emotivne upletenosti moj otac je dirigovao čitavom porodicom tako da sam potvrdu nalazila u objektivnosti i istorijskim činjenicama. Na primer, u činjenicama koliko ljudi je ubijeno, ko je kome, gde i kada objavio rat i tako dalje. Otac je te činjenice uvek relativizovao, i poput mnogih drugih iz njegove generacije, menjao njihovo značenje na raznorazne načine. Na časovima istorije to se nije radilo; tamo je bilo upravo suprotno. U to vreme za mene je to predstavljalo veliku utehu.

Klub Dvojka: Rekli ste da Vam je majka sušta suprotnost ocu? Kako je to izgledalo?

Helga: Bila je učiteljica i zastupala je slobodnu pedagogiju. Smatrala je da decu treba pustiti da rade šta god požele sve dok to ne ide na štetu drugima. Veoma se protivila autoritativnim pravilima. Ukoliko bi uveče negde izašla, ostajala bi do kasno. Pokazivala nam je, sopstvenim primerom, da vodi svoj život i da ne dozvoljava da bude zatvorena u kući.

Klub Dvojka: Kakva je bila njena uloga kada se o nacističkoj eri govorilo u porodici?

Helga: Nikada nije želela da priča o tome. Nikada se nije izjasnila o nacističkoj eri. Ako bismo se okomili na nju i terali je da nam nešto kaže, jedino

bi rekla da je ubeđena da naš otac nikad nije nikoga ubio. Kada čujete tako jaku izjavu kada vam je deset, dvanaest godina – ne možete da je ignorišete. Ona je doprinela mojim krajnje oprečnim osećanjima jer to jednostavno nije moglo biti. Izgovorila bi to kao da je najnormalnija stvar na svetu, ali nemoguće da je to zaista bilo tako!

Klub Dvojka: Očevu prošlost počeli ste da istražujete pre neke dve ili tri godine. Kako je na to reagovala Vaša porodica, to jest, Vaša majka?

Helga: Iskreno sam se plašila da joj saopštim. Ali morala sam pošto mi je trebala očeva umrlica zbog istraživanja u državnom arhivu. Mirno je to primila, nije mnogo pitala i sredila mi je da dobijem umrlicu. Tokom godina se sve više interesovala i čak je i sama započela neka istraživanja. Imam utisak da se pomirila s činjenicom da se ovim bavim. I dalje se sukobljavamo jer ona ima jedan veoma revizionistički pristup istoriji. Kad god pričamo o tome ona insistira na tome da su počinioi nedela i sami bili žrtve, što me svaki put izbacuje iz takta.

Klub Dvojka: Šta ste do sada otkrili?

Helga: U početku sam imala jaku želju da prikupim činjenične podatke. Sada mi je jasno s koliko muke se dolazi do takvih informacija. Teško je doći do nekih dokumenata u arhivu jer je često neophodan potpis bliskog srodnika da bi se ona dobila. Da biste podneli zahtev za pristup nekom dokumentu morate da se bakćete sa čitavom porodicom. A to umnogome usporava stvari. Zbog toga sam se usredsredila na naš porodični kontekst i one od kojih mogu da dobijem podatke. Trenutno razmišljam o tome da se javim jednom očevom prijatelju, koji je zajedno s njim bio u SS. Sada živi u severnoj Nemačkoj.

Klub Dvojka: Da li ste znali za njega kad ste bili mlađi?

Helga: Često nas je posećivao. Jednom smo, kad smo bile male, moja sestra i ja tamo išle na raspust. Mislim da je dobro što se moj istraživački rad sada odvija u nekoliko pravaca.

Klub Dvojka: Pomenuli ste da je Vaš otac zloupotrebljavao svoju poziciju moći u porodici.

Helga: Imao je veoma lošu narav i bio je vrlo strog u svakom pogledu. Bio je krajnje autoritativan i manipulativan, a umeo je i da vređa. Ja sam uglavnom doživljavala psihičko zlostavljanje. Jednostavno nije znao za granice. Stalno je tražio pažnju, želeo je da drugi nešto čine za njega. Da bi to postigao uglavnom je koristio onu svoju ambivalentnu prirodu, koju sam već opisala. Koristio je činjenicu da ga njegova deca vole. Davao bi nam stvari i vodio nas na putovanja, ali bi nas i emotivno iskorišćavao stalno nas psujući i omalovažavajući nas. Bez prestanka.

Klub Dvojka: Kako to mislite „emotivno vas je iskorišćavao“?

Helga: Ponižavao nas je i vređao. Pod „emotivnim iskorišćavanjem“ mislim na to što je koristio svoj položaj oca koga deca vole – jer sva deca vole svoje očeve – da bi nas maltretirao. Mislim da je to je veoma česta pojava. Gledao bi da su sve njegove potrebe zadovoljene i ako bi u tome otišao predaleko – ne možete ni decu beskrajno ponižavati, jer će u nekom trenutku i ona poželeti da se otrgnu – kupio bi nam sladoled...

Klub Dvojka: Kako vas je ponižavao?

Helga: Govorio nam je razne stvari, kako smo glupe i kako se ponašamo kao da sve znamo a u stvari nemamo pojma ni o čemu. Često je to bilo nešto u vezi sa školom jer on sam nikad nije završio srednju školu. Rekao nam je da je bio veoma loš đak. Uvek nas je ponižavao kad smo donosile dobre ocene. Ako bismo rekle nešto pametno, on bi obavezno tvrdio da je to glupost. Mislim da je to više bilo pitanje inteligencije. Takođe me je kritikovao zbog mog tela jer kao mala nisam baš bila vitka. Nije mi nikada rekao da sam debela ili da mi nešto ružno stoji, već bi redovno koristio tipične fraze kao „nikad se nećeš udati“. Bilo mi je drago kad je umro. Njegova smrt izazvala je visok stepen ambivalencije u meni. S jedne strane, bila sam vezana za njega i volela sam ga, dok sam ga se s druge plašila i mrzela ga. Zbog toga mi je, u stvari, bilo drago kad je umro. Onda sam počela da idem na terapiju. Nisam mogla da se oslobodim njegove slike, jer je bila tako neverovatno snažna i duboko urezana. Trebalo mi je zaista dosta vremena da je odagnam. Kako stvari stoje, još uvek

radim na tome, upravo ovde i sada.

**II. Ambivalencije: kako se kćerke nose sa nacističkom prošlošću svojih očeva?
Odlomci iz razgovora vođenog između Kluba Dvojka (Simone Bader i Jo Šmajser) i Patricije Rošenbah, decembra 2006. godine u kafiću „Prikel” u Beču, Austrija.**

Patricija: Moj otac se silno trudio da svi jasno znaju da je nacionalsocijalista.

Otvoreno i javno je iznosio antisemitske, rasističke, okrutne i nehumane primedbe.

Klub Dvojka: Možete li da nam date neki primer?

Patricija: Ne želim doslovce da ponavljam njegove reči. Ali mogu da vam opišem. Ja sam osetljiva na svoje poreklo. Znam kako sam odrasla i nije mi lako da o tome pričam, pogotovo o događajima iz ranog detinjstva. Bilo je toliko mnogo protivrečnosti da mi je teško da ih restrospektivno sredim. U nekoj meri moram da se oslonim i na pamćenje. Ponekad se zapitam da li je bilo ovako ili onako, ili pokušavam da se setim kada nam je ispričao određenu priču. U više navrata sam pokušavala da se prisetim kada je tačno počeo da nam iznosi svoja bukvalno užasna sećanja, u šta se strastveno i s ponosom unosio... Moj otac je bio srčani član SS („Schutzstaffel”, nacističkog zaštitnog odreda) i tamo je dobio i priznanje. Nisam to mogla da shvatim kad sam bila dete.

Klub Dvojka: Ispričali ste nam priču o partizanima.

Patricija: Da. Vidite, ne znam koliko sam imala godina, ali sam mislila da su partizani jeleni ili neke divlje životinje jer se oduvek pričalo, ili sam ga čula nekoliko puta, kako je ubijao ili pucao na partizane. U mislima sam ga videla kako puca na nešto i mislila da mora da je išao u lov. Kasnije, kada sam saznala ko su zapravo partizani, bila sam apsolutno šokirana. Bila sam šokirana što sam verovala da su partizani „divlje životinje”.

Klub Dvojka: Suočili ste svog oca s činjenicom da mu istražujete prošlost. Kako ste se osećali kada ste mu postavljali pitanja vezana za njegovu ulogu tokom nacističke ere?

Patricija: Da. To se dešavalo tokom poslednjih pet godina njegovog života. Do dana današnjeg nisam otkrila njegov vojni čin. Nemam nikakve konkretne dokaze. Podnela sam zahtev za ispitivanje u Ahenu, ali tamo nisu ništa pronašli. Međutim, to ništa ne znači. Još uvek nisam bila u Berlinu. Ipak, u vojnom arhivu u Ahenu nemaju nikakvih podataka o njemu. Ni u državnom arhivu u Beču, u principu, izgleda da ne postoji ništa. Ostalo mi je da vidim da li moja polusestra i polubrat nešto znaju.

Klub Dvojka: Da li su oni stariji od Vas?

Patricija: Za njih sam saznala tek kada mi je bilo 20 godina. Svog polubrata sam videla svega dva puta u životu i s njim sam u problematičnim odnosima. Čim je video da pokušavam da saznam nešto više o našem ocu, osetio se da je pod pritiskom. Mora da mu je bilo prilično naporno da mi odgovori na tolika pitanja. Rekao mi je da više uopšte ne želi da se bavi „svojim starim”. Slika moje polusestre o našem ocu je prilično naivna. On ih je napustio kada je njoj bilo 15 godina. Iselio se i prekinuo sve veze. Verujem da bih iz razgovora sa bratom, sa svojim polubratom, mogla više da saznam. Želim da nađem očev vojni servisni broj, broj njegove jedinice u armiji, vojnu poštu u kojoj je bio stacioniran. To bi istraživanje u arhivu učinilo daleko lakšim. Ni moja majka nema nikakva dokumenta sa ovim podacima, a problem predstavlja i to što je moj otac šezdesetih godina promenio prezime. Hteo je da mu bude nemačko.

Klub Dvojka: Kako mu je bilo pravo prezime?

Patricija: Rzeschabek. Moj deda je bio Poljak. On je rođen 1888, moj otac 1914, a ja 1970.

Klub Dvojka: Da li se vaš otac oženio svojom prvom ženom tokom ili posle rata?

Patricija: Morala bih da proverim. Ne znam napamet. Imala sam priliku samo jednom da je sretnem. Njena deca su organizovala jedno viđenje na koje su pozvali i svoju majku. Činilo mi se kao da mi je neko dao poklon kada je ušla u dnevnu sobu mog polubrata i pridružila se ostatku porodice. Rukovale smo se, a ja se nisam usudila da postavljam suvišna pitanja. To svakako nije bila poenta večeri. Imala je tada 80 godina i nedugo potom je preminula.

Klub Dvojka: Kakva je bila uloga vašeg oca u porodici?

Patricija: Moj otac je bio poglavar. Ostao je nedodirljiv i nedokučiv. Bio je veoma rezervisan. Već je bio i relativno star – bilo mu je 60 kada smo brat i ja imali 6 odnosno 7 godina. Što se tiče njegove uloge u porodici, rekla bih da je bio tiranin. Imao je veoma preku narav i stalno je vikao stvarajući sebi neverovatnu količinu prostora. Bio je prava enigma. Ja, na primer, nikada nisam znala koje je tačno godišće. To je za mene bila tajna. Za svoje godine izgledao je relativno mlad. Nikada nisam otkrila koliko je star. Nikada nisam dobila nikakva dokumenta sa njegovim podacima. Ako je trebalo da odnesemo takve neke papire u školu, to je uvek činila moja majka. Sada znam da je to bilo zbog prezimena, jer se nije prezivao Reschenbach već Rzeschabek.

Klub Dvojka: Postoje li fotografije Vašeg oca iz nacističkog perioda?

Patricija: Da, imamo ih u porodičnom albumu. Postoji samo jedan album i to sa slikamanjegove druge porodice, to jest, naše porodice. Ima jedna mala crnobela slika na kojoj maršira kroz Pariz. Ona je u našem albumu. Potom, fotografija na kojoj su baka i deda kada su se venčavali, što je iz neke 1908. ili 1909. Kao i jedna na kojoj je moj otac sa svojim bratom, koji je takođe poginuo u ratu. U našoj porodici ima mnogo tajni. Porodične tajne su štetne po ljude. Svi bi trebalo da imaju pravo da znaju neke stvari. Deca takođe imaju pravo da znaju, da otkriju bitne stvari. Eto, ja nisam ni znala da imam polubrata i polusestru. Moji roditelji su to krili od mene. Uz to je došao osećaj besa koji očigledno nisam znala na koga da usmerim pa sam ga usmerila prema sebi samoj, što je bilo autodestruktivno u najširem smislu. Osećaj krivice je takođe bila ozbiljna tema u našoj porodici. Kada sam saznala i prihvatila činjenicu da je moj otac nacista, osećala sam se krivom veoma dugo. On je umro 2000. godine. Tokom 1995. i 1996. godine, dok smo išli na porodičnu terapiju, konačno sam morala da se s time suočim. Bilo mi je strašno teško. Osećala sam odgovornost za očeve primedbe. Osećala sam i stid i krivicu. I često me je bilo užasno sramota zbog njega.

Klub Dvojka: Kako se osećate kada javno pričate o činjenici da je Vaš otac bio nacista?

Patricija: Za mene iznošenje te činjenice u javnost predstavlja deo suočavanja. Možda moja osećanja nisu uopšte bitna. Važno je da ja ovo radim! Iznošenje u javnost predstavlja čin raskršćavanja s tim. A što se tiče mojih osećanja – radije o njima ne bih pričala.

Klub Dvojka: Napisali ste da imate unutrašnji otpor prema sopstvenim osećanjima.

Patricija: Tako je. Zato što su me sopstvena osećanja navela na pogrešan put. Zbog toga. Analitičko ili kritičko angažovanje daleko je korisnije od slušanja emocija. Isuviše dugo sam bila zavedena svojim osećanjima.

Klub Dvojka: Šta u ovom trenutku znate? Šta ste otkrili dosadašnjim istraživanjem? Šta Vam je rekao otac?

Patricija: Rekao mi je da je bio pripadnik SS-a; ponekad bi rekao da su to bile jedinice Vafen SS, nacistički zaštitni odred. U to vreme već je imao više od 80 godina i bio je pomalo izgubljen. Uz to, tokom poslednjih godina života više uopšte nije znao ko sam. Umeo je često da mi kaže: „Što te to interesuje? To se tebe ne tiče!” Kao da sam pokušavala da prođem glavom kroz zid. Bilo mi je zaista teško da mu postavljam ta pitanja. Poseta državnom arhivu beše događaj od 15 minuta. Ušla sam unutra, tražila okružnu evidenciju, iskopirala je i nakratko razgovarala sa istoričarem. Rekao mi je da im je datoteka tanka. Kada sam ga pitala šta to znači, rekao mi je da ne znači ništa posebno već da bi više podataka moglo postojati u Nemačkoj, gde mi je predložio da nastavim svoje istraživanje. Ono najvažnije za mene danas jeste da saznam da li je moj otac ostao nacionalsocijalista, nacista, do kraja. Preneo mi je to kroz ono što je govorio i čitavom svojom životnom filozofijom. Sada mi najteže pada što nikada nisam pronašla način da ga pitam dok je bio živ. Ono što mu najviše zameram jeste to što je zadržao taj stav do kraja.

Klub Dvojka: Htele bismo da Vas pitamo nešto o Vašoj kćerki. Kako s njom pričate o svom ocu?

Patricija: Moja kćerka je pročitala nekoliko knjiga primerenih njenom uzrastu koje se bave

nacionalsocijalističkom erom. Nije me mnogo pitala. Možda će kasnije. Sada ima 11 godina i zna da je njen deda – deka, koga je znala svega nekoliko godina, ali ga se ipak seća – bio nacista. Rekla sam joj da je bio deo te istorije. Da, to zna. I što bude starija, više će znati. Ipak, malo ću sačekati. Ne želim da je opteretim sa previše stvari. Možda će čak jednog dana poželeti da mi pomogne u ovom istraživanju. To bi bilo sjajno!

Klub Dvojka: Ispričali ste nam kako je jednom prilikom došla iz škole i postavila Vam izvesno pitanje.

Patricija: Da, a ja sam se nesmotreno upecala! Čekajte, kako je to bilo...

Klub Dvojka: Pitala Vas je kako je moguće da neko uradi tako nešto.

Patricija: Da. Tako je. Rekla sam joj: „Verovatno znaš kako je to kada si deo nečega i radiš stvari ne razmišljajući. Ili kada svi drugi rade nešto glupo, i ti se pridružiš bez protivljenja”. Tog trenutka sam shvatila koliko je moja sopstvena istorija beznadežno zamršena. Nisam uopšte imala nameru da to tako ublažim. To nije način na koji želim s tim da se nosim.

www.klubzwei.at

Sa engleskog na srpski prevela Dragana
Govedarica Kostopoulos